

AARDGASVRIJ NIEUW SLOTEN: WAT WILLEN BEWONERS EN WAAROM?

Onderzoeksrapport

31 maart 2021

Marion Collewet (Universiteit Leiden)

Annamarie de Ruijter (Technische Universiteit Delft)

Niek Mouter (Technische Universiteit Delft)

INHOUDSOPGAVE

1. SAMENVATTING	3
2. INLEIDING.....	5
2.1 <i>Aanleiding van het onderzoek</i>	5
2.2 <i>Methode.....</i>	5
2.3 <i>Wie heeft er deelgenomen?</i>	6
3. WAT WILLEN BEWONERS?	8
3.1 <i>Welke scenario's hebben de voorkeur?</i>	8
3.2 <i>Wie kiest wat?</i>	9
4.1 WAAROM HEBBEN DEELNEMERS HUN KEUZES ZO GEMAAKT?.....	13
4.1 <i>Relatie tussen kenmerken scenario en toegekende punten</i>	13
4.2 <i>Redenen die deelnemers zelf noemen</i>	14
5. WAARDERING VAN HET EXPERIMENT DOOR DEELNEMERS	21
5.1 <i>Hoe zwaar moet de stem van de bewoners tellen?</i>	21
5.1.1 <i>Score voor bewoners vs. experts</i>	21
5.1.2 <i>Redenen voor de score</i>	22
5.2 <i>Hoe hebben deelnemers de PWE ervaren?</i>	24
6. CONCLUSIES	27
7. BIJLAGEN.....	29

1. SAMENVATTING

Nieuw Sloten staat, net zoals alle andere wijken van Amsterdam, voor de opgave om aardgasvrij te worden in de toekomst. De Werkgroep Energietransitie Nieuw Sloten (WENS) heeft onderzoekers gevraagd om de voorkeuren van bewoners van Nieuw Sloten voor alternatieven voor aardgas te inventariseren, door middel van een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE). Een PWE is een online enquête waarin deelnemers de keuzes kunnen zien die een bestuurder moet maken en de afwegingen die hierbij horen, en een advies kunnen uitbrengen aan de overheid omtrent die keuzes.

In Nieuw Sloten mochten de deelnemers 100 punten verdelen tussen vier scenario's om de wijk aardgasvrij te maken. De scenario's waren als volgt: (1) All-Electric, (2) een warmtenet, (3) de combinatie van warmtenet en All-Electric, die in de Transitievisie Warmte van de gemeente staat of (4) hopen op alternatief gas. In totaal hebben 335 mensen deelgenomen aan de PWE. Ze konden ook achteraf hun keuzes toelichten en onderbouwen met argumenten. De meeste deelnemers waren mannelijk, boven de 45 jaar, hoger opgeleid en eigenaar van een huis in de buurt. Maar groepen met andere kenmerken hebben ook deelgenomen, al was dit in mindere mate.

Het scenario 'hopen op alternatief gas' kreeg gemiddeld de meeste punten van de deelnemers, namelijk meer dan 40 van de 100. De drie andere scenario's kregen elk tussen de 15 en 25 punten, dus duidelijk minder. De preferentie voor 'hopen op alternatief gas' is dus geen radicale voorkeur, de meeste deelnemers verdeelden hun punten over twee of meer scenario's en kenden dus niet alle punten toe aan hun favoriet. Ook hebben de deelnemers met 'hopen op alternatief gas' als favoriet geen absolute meerderheid. Uit de redenen die zij gaven voor hun keuzes blijkt dat ze de noodzaak van maatregelen nemen tegen klimaatverandering wel zien. Echter zijn zij niet per se overtuigd dat aardgasvrij de juiste manier is of dat (een combinatie van) All-Electric en een warmtenet de juiste alternatieven zijn.

Het is wel belangrijk om op te merken dat de resultaten van de PWE er hoogstwaarschijnlijk anders uit hadden gezien (minder punten voor 'hopen op alternatief gas' en meer punten voor de andere scenario's) als sommige groepen die nu ondervertegenwoordigd zijn (vrouwen, jongeren en huurders) in grotere aantallen hadden deelgenomen. Deze groepen bleken namelijk andere voorkeuren te hebben dan de gemiddelde deelnemer. In het vervolg zal het dus belangrijk zijn om ook deze mensen te bereiken, om een vollediger en duidelijker beeld van de voorkeuren van alle buurtbewoners te krijgen.

Een ander opvallend resultaat is dat 55 procent van de deelnemers vindt dat de stem van bewoners zwaarder moet tellen dan die van experts, als het gaat om de keuze voor een alternatief voor aardgas. Dat is veel hoger dan in soortgelijke onderzoeken over energie en klimaat gerelateerde onderwerpen die tot nu toe zijn uitgevoerd op gemeentelijk of landelijk niveau. Bewoners geven hiermee aan dat zij gehoord en betrokken willen worden bij het proces bij de keuze voor een alternatief voor aardgas in hun buurt. Over de inspraak en invloed waren de bewoners het eens, maar over de wenselijkheid van de scenario's waren zij tamelijk verdeeld. Dit duidt erop dat een vorm van participatie wenselijk is waarbij buurtbewoners met elkaar van mening kunnen wisselen en informatie delen, om te

leren van elkaars inzichten en standpunten. Zo kunnen zij hopelijk over verschillende ideeën discussiëren en reflecteren en naar een consensus groeien.

De deelnemers waren overwegend positief over het onderzoek en de methode, ze vonden het goed om op deze manier geraadpleegd te worden. Ze waren iets minder positief dan in andere PWE's over de informatie die ze kregen om hun keuzes te maken. In het vervolg zou het interessant kunnen zijn om de voorkeuren van bewoners te inventariseren op basis van buurtplannen, die nog beter rekening houden met de specifieke situatie per buurt dan in deze enquête mogelijk was voor heel Nieuw Sloten.

2. INLEIDING

2.1 Aanleiding van het onderzoek

In het Klimaatakkoord is vastgelegd dat Nederland in 2050 aardgasvrij moet zijn. De gemeente Amsterdam heeft zichzelf als doel gesteld dit in 2040 al te realiseren. Dit betekent dat aardgas in de toekomst niet meer kan worden gebruikt om huizen te verwarmen, voor warm water en voor koken. Er moeten dus ingrijpende veranderingen in de buurt en individuele woningen plaatsvinden. Daarom is het belangrijk om de voorkeuren van burgers omtrent de warmtetransitie goed te inventariseren. Welk alternatief (of welke alternatieven) voor aardgas heeft (of hebben) hun voorkeur en welke niet? Waarom, wat zijn hierbij de beweegredenen? WENS heeft daarom de auteurs van dit rapport gevraagd om deze voorkeuren te inventariseren.

Op het moment dat de raadpleging plaatsvond, had de gemeente al haar Transitievisie Warmte bekendgemaakt. Maar deze is niet bindend en laat ruimte over voor voorstellen vanuit de wijken en bewoners. Het leek dus nog steeds relevant, belangrijk en misschien wel extra actueel om na het verschijnen van de Transitievisie Warmte de voorkeuren rondom de warmtetransitie in Nieuw Sloten te inventariseren. De mix van een warmtenet en All-Electric die in de Transitievisie Warmte als voorkeursoptie voor Nieuw Sloten staat, is als één van de mogelijke scenario's opgenomen in de raadpleging. Hierbij is ook aangegeven welke optie voor welke buurt gepland staat. Het onderzoek zelf is gefinancierd vanuit het NWO-MVI programma, in het kader van het project 'Participatory Value Evaluation: a new assessment model for promoting social acceptance of sustainable energy policies'.

2.2 Methode

Participatieve Waarde Evaluatie

Om de voorkeuren van de burgers van Nieuw Sloten rondom de warmtetransitie te inventariseren, is een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) uitgevoerd. Deze methode is ontwikkeld met het doel om voorkeuren van burgers voor beleid goed te meten. Het idee is om individuen in de rol van burger te vragen om na te denken vanuit het perspectief van een bestuurder. Als zij op de stoel van de bestuurder zouden zitten, wat zouden zij kiezen en waarom? Hoe zouden zij de moeilijke afwegingen die gemaakt moeten worden bij de warmtetransitie (bijvoorbeeld tussen duurzaamheid en betaalbaarheid) maken? Hoe denken zij over de afweging tussen eigen belang en dat van anderen? Met deze methode kijken we dus, anders dan in een maatschappelijke kosten-baten analyse gebruikelijk is, breder dan slechts de voorkeur van een persoon als consument.

Een PWE is ook een innovatieve en laagdrempelige manier om burgerparticipatie te organiseren en stimuleren. Via een uitvoerige online-raadpleging krijgen deelnemers gedetailleerde informatie over de beleidsopties die voorliggen; en kunnen ze een keuze maken en toelichten. Ze hoeven dus niet de deur uit of in het openbaar te spreken. Dit kan ervoor zorgen dat ook groepen gehoord worden die

minder goed vertegenwoordigd zijn in klassieke participatiebijeenkomsten, omdat ze minder tijd of middelen hebben om hieraan deel te nemen.

De Participatieve Waarde Evaluatie in Nieuw Sloten

In de raadpleging die we voor Nieuw Sloten hebben ontwikkeld, hebben we respondenten vier scenario's voorgelegd, die elk voor een bepaalde manier staan om de wijk aardgasvrij te maken:

1. **All-Electric:** elke woning wordt verwarmd door een elektrische warmtepomp
2. **Warmtenet:** Een lokaal warmtenet, dat gebruik maakt van warmte van bijv. Global Switch datacenter. De temperatuur wordt tot 70 graden opgewaardeerd door een collectieve warmtepomp.
3. **De mix van een warmtenet en All-Electric:** het warmtenet zal worden aangelegd in Belgiëplein en omstreken, terwijl de overige buurten (Nieuw Sloten Noordoost, Noordwest, Zuidoost, Zuidwest en Park Haagseweg) worden ingericht met elektrische warmtepompen. Dat is wat er in de Transitievisie Warmte van de gemeente staat voor Nieuw Sloten.
4. **Hopen op alternatief gas:** nu nog een HR-ketel op aardgas, later op een alternatief soort gas. Dit komt neer op nu nog niets doen en afwachten op een beter alternatief.

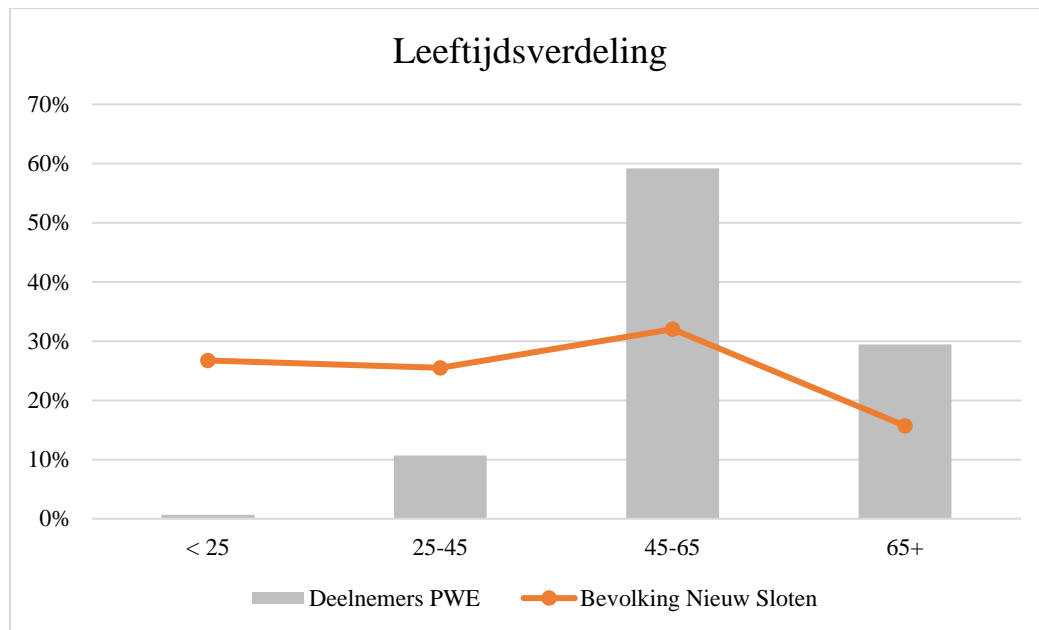
De keuze voor deze scenario's is gemaakt door de onderzoekers in samenwerking met experts van het bureau Quintel, na overleg met WENS en met de gemeente Amsterdam. Voor elk van deze scenario's kregen deelnemers gedetailleerde informatie te zien over de kosten, besparingen, verwachte CO₂-reductie en andere relevante kenmerken (zie Tabel 9 in de bijlage voor een samenvatting). Het ging nadrukkelijk om informatie van algemene aard, niet om een gepersonaliseerde inschatting van de kosten en baten op basis van kenmerken van een eigen of gehuurde woning. Dit past binnen de doelstelling om de voorkeuren van individuen te meten omtrent een keuze op collectief niveau. De inhoudelijke informatie die aan de respondenten is voorgelegd, is door de onderzoekers verzameld in samenwerking met experts van bureau Quintel.

De opdracht aan de deelnemers was om in totaal 100 punten te verdelen over deze vier scenario's, waarbij ze meer punten moesten toekennen naarmate een scenario hen meer aansprak. Deze methode maakt het mogelijk om genuanceerde informatie over de voorkeuren van deelnemers in te winnen, doordat ze niet worden gelimiteerd tot het kiezen voor één optie als zij dit niet willen.

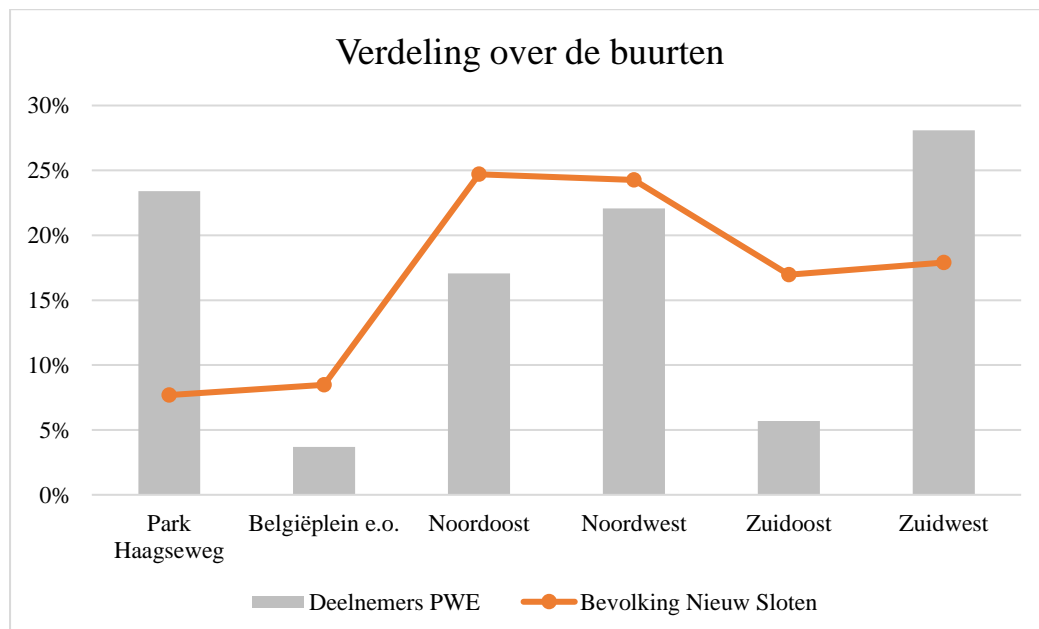
2.3 Wie heeft er deelgenomen?

In totaal hebben 335 deelnemers de PWE ingevuld, in de periode tussen 21 oktober en 25 november 2020. De deelnemers zijn gerekruteerd via de buurtkrant, een flyer-actie en berichten op social media kanalen. Onder de deelnemers zien we een oververtegenwoordiging van mannen (64%), hoog opgeleiden (75%), woningeigenaren (90% tegen 52% in Nieuw Sloten) en bewoners van een huis (niet van een appartement, 82% tegen 66% in Nieuw Sloten). Figuur 1 laat zien dat de leeftijdsgroep ouder dan 45 jaar oververtegenwoordigd was in de raadpleging, terwijl er minder jongeren hebben meegedaan

dan in de buurten wonen. Figuur 2 geeft een beeld van hoe de respondenten verdeeld waren over de verschillende buurten in Nieuw Sloten. Uit Belgiëplein en omgeving en Nieuw Sloten Zuidoost deden er relatief weinig bewoners mee, terwijl Park Haagseweg en Nieuw Sloten Zuidwest juist oververtegenwoordigd waren in het totaal aantal respondenten. Via deze PWE zijn er dus veel meer mensen gehoord dan op een klassieke bewonersavond mogelijk was geweest. Echter was deze grotere groep deelnemers niet meer divers dan de groep die veelal deelneemt aan deze avonden.

Figuur 1 Leeftijdsverdeling respondenten vs. bevolking van Nieuw Sloten

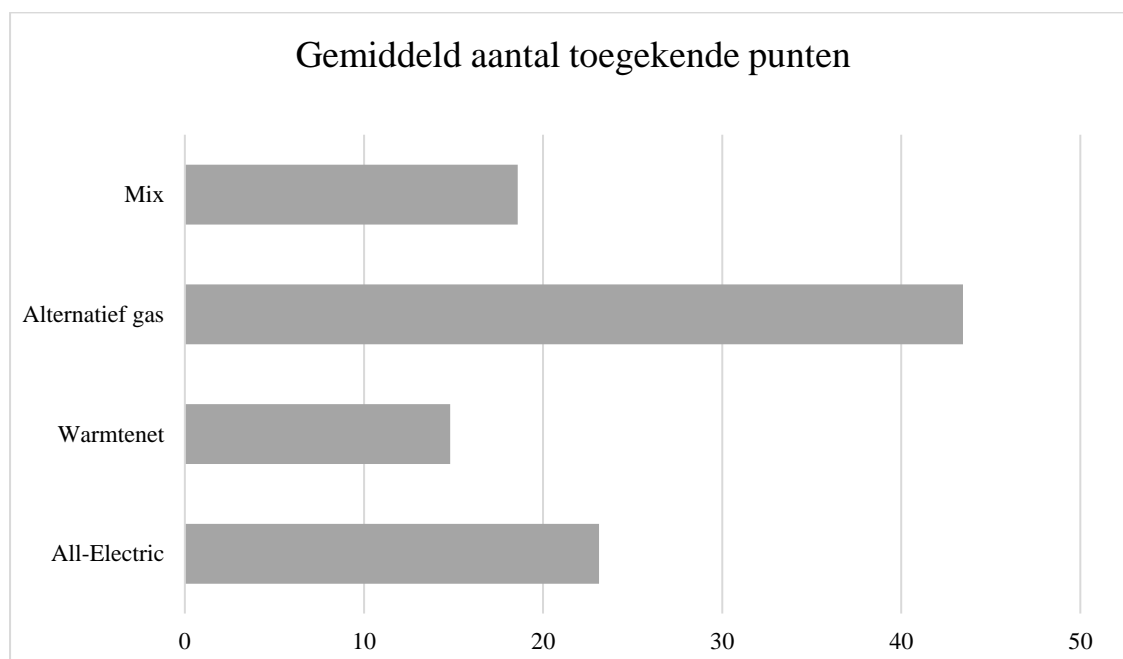
Figuur 2 Verdeling respondenten over de buurten vs. Bevolking van Nieuw Sloten

3. WAT WILLEN BEWONERS?

3.1 Welke scenario's hebben de voorkeur?

De deelnemers kregen dus de taak om 100 punten te verdelen over de vier scenario's die hen werden voorgelegd. Zij hadden dus ook de mogelijkheid om aan een scenario alle of geen punten te geven. Figuur 3 geeft het gemiddelde aantal toegekende punten per scenario weer en Tabel 1 gaat op meer detail in op dezelfde verdeling. Het scenario 'hopen op alternatief gas' krijgt het hoogste gemiddeld aantal punten, namelijk 43,5. Dit is ongeveer twee keer zoveel als de andere scenario's. Ongeveer de helft van de deelnemers geeft de meeste punten aan (dus heeft een voorkeur voor) dit scenario. Maar deze voorkeur is voor de meeste respondenten geen radicale of doorslaggevende voorkeur, slechts 20% van de deelnemers geeft alle punten aan deze strategie.

Van de andere drie scenario's krijgt All-Electric gemiddeld het meeste punten (23,1) gevolgd door de mix strategie (18,6 punten). Het warmtenet komt op de laatste plaats met 14,8 punten gemiddeld. Opvallend is wel dat elk van deze drie scenario's door minstens 40 procent van de deelnemers 0 punten krijgt toegewezen (zie Tabel 10 in de bijlage). In totaal geven 28 procent van de deelnemers de volle 100 punten aan een scenario, de overgrote meerderheid verdeeld dus punten over twee of meer opties. Slechts 21 procent van de respondenten verdeelt de 100 punten over alle vier de opties. De meningen van de deelnemers aan de enquête lijken dus behoorlijk verdeeld.

Figuur 3 Gemiddeld aantal punten toegekend per scenario

	All-Electric	Warmtenet	Alternatief gas	Mix
Hoeveel bewoners geven 100 punten?	16 5%	2 1%	70 21%	5 1%
Hoeveel bewoners geven 0 punten?	142 42%	166 50%	94 28%	145 43%
Hoeveel bewoners geven meer dan 50 punten?	52 16%	16 5%	126 38%	31 9%
Hoeveel bewoners geven de meeste punten aan deze strategie?	70 21%	30 9%	147 44%	53 16%

Note: De percentages verwijzen naar het aandeel ten opzichte van het totale aantal deelnemers (N=335).

Tabel 1 Verdeling van punten over scenario's

3.2 Wie kiest wat?

Om de voorkeuren van de deelnemers beter te begrijpen, is het interessant om te kijken hoe ze samenhangen met de kenmerken van deze deelnemers. Tabel 2 geeft weer dat vrouwen een minder sterke voorkeur hebben voor de overall favoriet 'hopen op alternatief gas'. Ook geven ze relatief meer punten aan het warmtenet en aan de mix dan mannen doen. Uit Tabel 3 blijkt dat de groep van 25-35 jaar een duidelijke voorkeur heeft voor de All-Electric oplossing, terwijl deelnemers boven de 35 jaar juist meer waarde zien in hopen op een alternatief gas in de toekomst, deze voorkeur is het sterkst voor 65-plussers. De rangorde van de scenario's verschilt niet zozeer tussen de opleidingsniveaus, zoals Tabel 4 laat zien. Toch hebben hoger opgeleiden een minder sterke voorkeur voor het wachten op alternatief gas en zijn positiever over de All-Electric en mix opties.

<u>Geslacht</u>	N	All-Electric	Warmtenet	Alternatief gas	Mix
Man					
Gemiddelde punten	189	23.30	13.41	46.56	16.74
Vrouw					
Gemiddelde punten	103	22.89	17.06	36.19	23.85

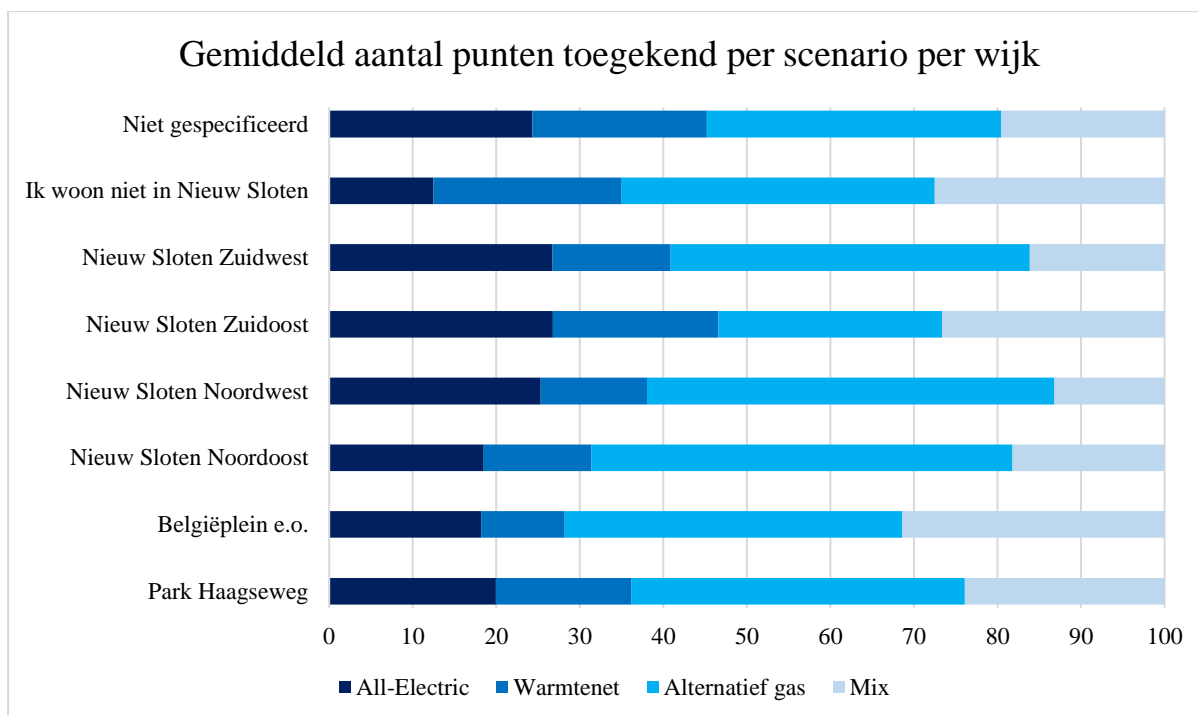
Tabel 2 Verdeling van punten per geslacht

Leeftijd	N	All-Electric	Warmtenet	Alternatief gas	Mix
0-18 jaar					
Gemiddelde punten	1	80.00	20.00	0.00	0.00
18-25 jaar					
Gemiddelde punten	1	20.00	20.00	10.00	50.00
25-35 jaar					
Gemiddelde punten	14	40.50	20.50	24.00	15.00
35-45 jaar					
Gemiddelde punten	18	19.22	20.56	40.22	20.00
45-55 jaar					
Gemiddelde punten	63	24.71	12.62	39.97	22.70
55-65 jaar					
Gemiddelde punten	114	24.62	13.56	41.92	19.89
65+					
Gemiddelde punten	88	18.11	15.15	51.26	15.48

Tabel 3 Verdeling van punten per leeftijd

Opleidingsniveau	N	All-Electric	Warmtenet	Alternatief gas	Mix
Basisonderwijs					
Gemiddelde punten	1	25.00	0.00	0.00	75.00
Lager beroepsonderwijs					
Gemiddelde punten	4	21.25	12.50	60.00	6.25
HAVO of VWO					
Gemiddelde punten	36	20.03	12.36	45.14	22.47
MBO					
Gemiddelde punten	36	18.78	15.14	52.06	14.03
HBO of WO					
Gemiddelde punten	215	24.15	14.62	42.18	19.05

Tabel 4 Verdeling van punten per opleidingsniveau

Figuur 4 Verdeling van punten per buurt

Figuur 4 geeft een beeld van welk scenario de voorkeur heeft in welke buurt. Hier is duidelijk te zien dat de voorkeur voor wachten op alternatief gas bijzonder sterk is in Nieuw Sloten Noordoost en Noordwest, maar dat deze voorkeur er veel minder is in Zuidoost. Deelnemers uit deze buurt (N = 17) zien juist meer in All-Electric en een warmtenet dan deelnemers uit de andere buurten. Dat heeft mogelijk te maken met het hoge aandeel huurwoningen in Zuidoost (81% t.o.v. 48% in de hele wijk). Want uit Tabel 5 blijkt dat huurders over het algemeen weinig voelen voor de optie alternatief gas. Ze verdelen hun punten relatief gelijkmatig over de vier scenario's en geven gemiddeld genomen de voorkeur aan All-Electric. Als het gaat om het type woning, laat Tabel 6 zien dat bewoners van een appartement een sterkere voorkeur hebben voor de mix strategie dan bewoners van een huis.

Status bewoner	N	All-Electric	Warmtenet	Alternatief gas	Mix
Eigenaar					
Gemiddelde punten	269	22.75	13.91	45.22	18.12
Huurder					
Gemiddelde punten	28	29.14	21.43	25.68	23.75

Tabel 5 Verdeling van punten voor eigenaren vs. huurders

<u>Soort woning</u>	N	All-Electric	Warmtenet	Alternatief gas	Mix
Huis					
Gemiddelde punten	247	24.34	14.13	44.11	17.42
Appartement					
Gemiddelde punten	54	17.37	16.50	41.54	24.59

Tabel 6 Verdeling van punten voor huizen vs. appartementen

4.1 WAAROM HEBBEN DEELNEMERS HUN KEUZES ZO GEMAAKT?

Om beter te begrijpen waarom deelnemers de punten op deze manier over de scenario's hebben verdeeld, worden er twee methodes toegepast. In de eerste paragraaf wordt er in een statistische analyse gekeken naar hoe het aantal punten per een scenario samenhangt met de kenmerken van dat scenario, zoals de deelnemers ze zagen in de online raadpleging. In de tweede paragraaf worden de antwoorden van de respondenten geanalyseerd die beschrijven hoe en waarom zij hun keuzes hebben gemaakt.

4.1 Relatie tussen kenmerken scenario en toegekende punten

Tabel 7 beschrijft in hoeverre de kenmerken van een scenario zoals een respondent die te zien kreeg samenhangen met het aantal toegekende punten door de respondent. Hierbij is de status quo, dus het scenario 'hopen op alternatief gas' als referentie scenario genomen. Anders gezegd, de analyse bestudeert de samenhang tussen het verschil in punten tussen de referentie en de andere scenario's enerzijds en anderzijds de verschillen in kenmerken tussen de referentie en de andere scenario's.¹

Veel kenmerken lijken de werking te hebben die men zou verwachten. Over het algemeen kennen deelnemers minder punten toe aan een scenario als de investering die gemaakt moet worden in een appartement hoger is (bijvoorbeeld 2 punten minder als de investering 1,000 euro hoger is voor een appartement in Belgiëplein e.o.), wanneer de lopende kosten (voor energie en onderhoud) na investering in een huis hoger zijn, of wanneer er in het scenario op collectief niveau meer CO₂ uitgestoten wordt of meer energie verbruikt. Maar de gevonden effecten zijn statistisch niet significant, omdat de standaardfouten van de coëfficiënten erg groot zijn. Een aantal kenmerken lijkt echter anders te werken dan verwacht: de lopende kosten voor appartementen, de benodigde investering in een huis en de totale kosten die de overheid moet maken om Nieuw Sloten aardgasvrij te maken lijken positief samen te hangen met het aantal toegekende punten. Al met al is de verklaringskracht van het model (R-squared) vrij laag, de kenmerken verklaren onvoldoende van de geobserveerde variatie in toegekende punten tussen de scenario's.

¹ Omdat respondenten een vast aantal punten (100) over 4 scenario's moesten verdelen, zou het niet juist zijn om het aantal punten "sec" te gebruiken: als men weet hoeveel punten toegekend zijn aan drie scenario's, weet men ook meteen hoeveel punten aan het laatste zijn toegekend. Het opnemen van punten en kenmerken in verschillen ten opzichte van één strategie (de status quo) is een manier om rekening te houden met dit gegeven.

Vershil in	Vershil in punten
Investering appartement aardgasvrij maken Belgiëplein	-2.193 (3.119)
Investering appartement aardgasvrij maken overige wijken	-1.048 (2.222)
Kosten appartement voor energie/onderhoud Belgiëplein	0.0340 (0.0618)
Kosten appartement voor energie/onderhoud overige wijken	0.0565 (0.0627)
Investering huis aardgasvrij maken	0.385 (2.006)
Kosten huis voor energie/onderhoud	-0.0517 (0.0539)
Verandering huiswaarde door investering Belgiëplein	0.905 (5.388)
Verandering huiswaarde door investering overige wijken	-0.800 (1.000)
CO2 uitstoot na investering	-0.279 (0.875)
Energieverbruik na investering	-0.545 (0.494)
Totale kosten om heel NS aardgasvrij te maken	0.0987 (0.136)
Strategie warmtenet	10.63 (21.38)
Strategie mix all-electric en warmtenet	-2.806 (6.711)
Constant	-68.10 (55.94)
Aantal observaties	1,005
R-squared	0.01
Adjusted R-squared	0.0032

OLS regressie. Standaardfouten tussen haakjes
 *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.10

Tabel 7 Relatie tussen toegekende punten en kenmerken van de scenario's

4.2 Redenen die deelnemers zelf noemen

Nadat de deelnemers hun 100 punten over de strategieën hadden verdeeld, konden ze ook de redenen van hun keuze toelichten. In deze paragraaf worden deze bekeken en samengevat. Per scenario worden de positieve en negatieve argumenten bekeken.

All Electric

Het all-electric scenario heeft ongeveer evenveel positieve als negatieve motivaties, wat duidt op verdeeldheid over deze optie. Een paar bewoners kiezen deze optie, omdat zij geen interesse hebben in alternatieven zoals gas of stadswarmte. Een andere groep geeft de autonomie als voordeel aan, bewoners kunnen zelf bepalen welke manieren en apparaten het beste passen bij hun huis, budget en

leefstijl. De kosten zijn hoger maar wel duidelijker, omdat er geen publieke voorzieningen hoeven te worden gebouwd en onderhouden. Sommige zeggen dat dit scenario alleen haalbaar is met (een deel) subsidie. Natuurlijk moeten de bewoners in deze situatie wel meer zelf regelen, maar verwachten deze investering in tijd en geld terug te verdienen in de vorm van een stijging van de huiswaarde en besparing op de energierekening. Ook zijn er veel deelnemers die overtuigd zijn dat dit de manier is om het meeste CO2 uitstoot te reduceren, ondanks de hogere eigen bijdrage. Zij benoemen onder andere zonnepanelen, warmtepompen, inductie kookplaten, zonneboilers of (voorlopige) combinaties met elektriciteit.

Sommige bewoners hebben al een aantal van deze apparaten geïnstalleerd, terwijl anderen hopen op een collectieve inkoop/installatie om te besparen op de startinvestering. Sommige benoemen ook het buurtonafhankelijke en onuitputtelijke als voordeel. Maar er zijn ook bewoners die twijfelen om alles in te zetten op zonne- of windenergie, omdat het wisselende opbrengsten heeft vanwege seizoenen. En deelnemers die niet zeker zijn of dit scenario nou wel echt groen is, zij vinden mogelijke opwekking van elektriciteit middels kernenergie of voor datacenters namelijk niet duurzaam. Ten slotte twijfelen een aantal deelnemers over de geluidsoverlast van en het gebrek aan ruimte voor de apparaten.

1. *“Hoewel dit om de nodige persoonlijke inspanning vraagt, vind ik die opwegen tegen de voordelen op het financiële vlak en op het vlak van duurzaamheid”*

2. *“Denk dat dit, als er voldoende subsidiemogelijkheden komen, op dit moment het beste alternatief is dat uiteindelijk ook goedkoper is in energiekosten en milieuvriendelijker. Als de elektriciteit ten minste grotendeels van alternatieve bronnen, zoals (bodem)warmtepompen, zon, wind en wellicht kernenergie gaat komen en niet van kolen zoals nu”*

3. *“All electric maakt volgens mij aan de gebruiker het beste duidelijk wat de invloed van is van zijn persoonlijke energie gedrag”*

4. *“Vind ik een aantasting van de ruimte. Ook van die kasten met het bijbehorende geluid. Ook moeten dan meer woningen extra aanpassingen ondergaan. Bij een warmtenet kun je bijvoorbeeld je radiatoren enz. blijven gebruiken”*

Warmtenet

Het tweede scenario was het collectieve warmtenet, hier waren de respondenten ook wisselend positief en minder enthousiast over. Sommige deelnemers willen geen geluidsoverlast en minder ruimte door een warmtepomp, ze willen liever een aansluiting op het warmtenet. Er zijn ook veel bewoners die de voordelen van een collectieve in plaats van individuele oplossing benoemen: de schaalgrootte kan kosten besparen, het vereist minder aanpassingen aan woningen en heeft niet de overlast van de all-electric apparaten. Deze bewoners verwachten dat gehele buurten zich sneller zullen aansluiten, waardoor er meer huishoudens meedoen aan de energietransitie dan in een ‘ieder voor zich’ situatie. Vooral bewoners uit Belgiëplein en Park Haagseweg zijn positief over dit scenario. Sommige deelnemers delen wel hun zorgen over de snelheid waarmee ze mogelijk worden afgesloten van het

gasnet, zodra het warmtenet er ligt. Centrale planning en goede voorlichting vinden deze deelnemers essentieel, zodat huishoudens zich het beste op de verandering kunnen voorbereiden.

Het voordeel van een goede benutting van restwarmte wordt ook veel benoemd. Maar deelnemers benoemen ook nadelen en dingen waar ze twijfels over hebben. Zoals de onduidelijkheid of een warmtenet er echt komt, de verwachting dat de waarde van hun huis niet zal stijgen, en de beperkte vrijheid in keuzes voor het systeem, de aanbieder of de prijs. Ook zijn er bewoners die aan de verdeling van de kosten twijfelen, omdat ze verwachten dat huishoudens die zuinig omgaan met energie evenredig moeten meedelen in de totale kosten als huishoudens die minder zuinig zijn. Of de haalbaarheid van het aanleggen van de infrastructuur, ze vinden een warmtenet niet overal en altijd handig in elke buurt van Nieuw Sloten. Enkele motivaties die dit benoemen:

5. *“Lijkt al beter. Collectief dus minder kosten per persoon. Geluid is vervelend, maar afhankelijk van de plek en hopelijk goed te isoleren. Beter één geluidsbron dan vele kleine”*

6. *“De energie is er al, moet alleen nog gedistribueerd worden. Laten we die dan gebruiken!”*

7. *“Je bent afhankelijk van een aanbieder. Deze heeft een monopoly positie en kan hierdoor de prijs laten stijgen. Je wordt ook minder beloont voor zuiniger stoken.”*

8. *“Ondergronds aanleggen van dit netwerk lijkt mij niet zo verstandig in een wijk waar de straten al zo vreselijk verzakken.”*

Hopen op alternatief gas

Het derde scenario is hopen op alternatief gas, hier waren de deelnemers het meest positief over. Velen benadrukken de voordelen van alternatieve methoden om van het (Nederlandse) gas af te gaan. Zoals isoleren, kernenergie, biogas, waterstof of aardgas geïmporteerd uit het buitenland. Dit laatste vereist geen elektriciteit en is daarom volgens velen nog steeds het groenste alternatief of men ziet niet genoeg potentie in de andere scenario's. De afleveringen van Zondag met Lubach over isolatie komen regelmatig naar voren als argument, bewoners zijn erg positief over besparen door isoleren. Ook hier zijn mensen positief over de eigen regie en autonomie die dit scenario biedt. Ze stellen dat de bestaande infrastructuur kan worden gebruikt voor een alternatief en groener soort gas, alleen de ketel moet worden aangepast en dit scheelt veel kosten.

Er zijn ook deelnemers die zich uitspreken over de onzekerheid van alle (technische) ontwikkelingen van de energietransitie, sommigen hiervan willen nog geen keuze maken en kiezen daarom voor deze optie. Anderen zijn niet positief over de andere drie scenario's: de hogere kosten, onvoordelige marktwerking, overlast, ruimtegebruik, veel extra werk en haalbaarheid worden genoemd. Daarom geven zij dit scenario de meeste punten. Een aantal deelnemers is van mening dat Nederland (als klein land met een geringe impact) niet voorop moet willen lopen en dit over moet laten aan de grotere spelers. Ten slotte zijn er ook deelnemers negatief over dit scenario, ze vinden het

onverantwoordelijk en niet duurzaam om langer te wachten op alternatieven, terwijl klimaatverandering doorgaat. Zie de volgende motivaties als voorbeelden:

9. *“All-electric en een warmtenet zijn nog geen duurzaam alternatief voor gas, zie hierboven. Dus afwachten op een goed alternatief en intussen woningen verder isoleren, zou een betere optie zijn”*

10. *“Onze voorkeur gaat uit naar waterstof, indien dit op een milieuvriendelijke manier geproduceerd kan worden. Bijvoorbeeld op het eiland in het IJsselmeer met zonnepanelen en een waterstoffabriek”*

11. *“Het gas als mogelijkheid moet blijven. De gemeente mag dat niet zomaar afschaffen. Andere landen om ons heen gaan juist weer over op gas”*

12. *“Alle leidingen liggen er, waarom die niet blijven gebruiken en wachten tot er voldoende groen gas is?”*

13. *“Met hoe het eraan toe gaat met het klimaat is wachten niet echt een optie meer”*

Mix van warmtenet en All Electric zoals in de TVW

Ten slotte het mix scenario, waarin een all-electric en warmtenet met elkaar worden gecombineerd. Over deze optie zijn meer mensen positief dan negatief. Velen interpreteren het zo dat ze het beste van beide scenario's kunnen combineren en kiezen wat het beste bij hun situatie past. Er zijn veel verschillende huizen in de buurt die volgens de bewoners allemaal een verschillende aanpak vereisen. Ook denken ze hier de keuzevrijheid te hebben om voor een individuele of collectieve oplossing te gaan, dat benoemen velen als fijn. Anderen benoemen weer dat deze twee elkaar goed kunnen aanvullen en zorgen voor spreiding van risico's, bijvoorbeeld als de ene bron tijdelijk niet beschikbaar is door een storing of uitval. Ook hier worden het voordelige kostenplaatje, minder aanpassingen/maatwerk, de haalbaarheid, het milieu en de besparing weer als voordelen benoemd.

Er zijn een aantal deelnemers die twijfelen over de eerlijkheid van de gemeente in deze situatie. Zij denken dat alleen de woningen in de buurt van Belgiëplein worden aangesloten op het warmtenet (de appartementen en huurhuizen) en de rest all-electric moet gaan. Dat is ook precies wat de Transitievisie Warmte voorziet, maar deze informatie is kennelijk niet bij alle deelnemers goed aangekomen. Volgens sommigen kan een combinatie van twee systemen ook verwarrend en ingewikkeld zijn, de milieubeprijngst hierbij blijft onzeker. Zie de volgende argumenten:

14. *“Ik ben voorstander van maximale flexibiliteit en vrijheid.”*

15. *“De optimale oplossing, omdat er twee manieren zijn die elkaar kunnen aanvullen.”*

16. *“Goede mogelijkheden voor geheel Nieuw Sloten. Woningen naar keuze all-electric, appartementen op warmtenet. Als extra, appartementen met platte daken wekken stroom op met gesubsidieerde zonnepanelen. Niet alleen voor de eigen appartementen, maar ook voor de woningen in de omgeving.”*

17. *“Veruit de beste balans tussen investering en kosten, verbetering van het milieu en waarde vermeerdering/kosten reductie.”*

18. *“Combinatie geeft extra rompslomp, voor beiden moeten structuren aan of in mijn huis gebeuren.”*

19. *“Samenwerking en spreiding van bronnen kan nuttig zijn, milieuopbrengst is beperkt.”*

Overige argumenten

Nadat de deelnemers de punten hadden verdeeld over de scenario's en hun keuzes konden toelichten, hadden zij nog de mogelijkheid om hierna openlijk (overige) opmerkingen te maken. Hier zijn verschillende dingen toegelicht. Sommige argumenten en suggesties hadden betrekking op de algemene situatie in Nederland, zoals technische ontwikkelingen, democratie, de overheid, consumenten of toekomstverwachtingen. Dat soort argumenten werd 30 keer genoemd. Veel deelnemers vinden dat keuzevrijheid en eerlijkheid van de gemeente hoort in een democratie. Een aantal respondenten benoemt ook de ontwikkelingen, er speelt veel en daar moet de overheid flexibel op kunnen reageren zonder dat er nu al overhaaste keuzes worden gemaakt. Zij vinden het onnodig dat de overheid al stuurt op aardgasvrij, terwijl dit gaat om principiële redenen en weerstand oproept bij huiseigenaren. De CO2 doelen moeten voorop staan, de overheid moet zich laten adviseren door experts en niet vooraan willen staan (met hoge kosten als gevolg). Bijvoorbeeld:

20. *“Laat de consument vrij in de keuze van verwarmen”*

21. *“Misschien moet de gemeente zich laten inlichten door mensen die echt weten waar ze het over hebben. Stoppen met idioot dure projecten, omdat ze graag het beste jongetje in de klas willen zijn”*

Andere motivaties bekijken het vanaf de situatie in de buurten in Nieuw Sloten, voornamelijk de huishoudens (48 keer benoemd). Ze benadrukken de toegevoegde waarde van maatwerk voor elke buurt. Zo zouden zonnepanelen niet alleen de huizen waar ze geplaatst zijn kunnen verwarmen, maar ook de omliggende omgeving. Flats en kantoren in de buurt zouden hier ideaal voor zijn. Anderen geven aan dat de parkeerplaats op het Belgiëplein kan worden opgeknapt voor zonnepanelen. Naast Park Haagseweg ligt een datacentrum en dit maakt deze buurt volgens sommige deelnemers weer geschikt voor een warmtenet. Sommige deelnemers werpen het idee op om warmtepompen op gemeentegrond neer te zetten, zodat zij wijken kunnen verwarmen zonder overlast in de huizen en appartementen zelf, voornamelijk voor de huizen met kleine en gesloten voor- en achtertuinen. Ze verwachten dat op deze manier buurtbewoners elkaar enthousiast kunnen maken om ook aan te sluiten bij de transitie en dat er een groter draagvlak ontstaat. De meerderheid benadrukt dat er echt moet worden geluisterd naar de bewoners, van hun wensen tot hun budget. Ook eerlijkheid blijkt een belangrijk thema: gebruik je weinig dan betaal je weinig, gebruik je veel dan betaal je meer. Weer anderen geven aan dat het beter is om alleen de nieuwbouw aan te passen voor de energietransitie en bestaande bouw zo te laten. Of

beginnen met het isoleren van de slechtste huizen en daarna pas de relatief recente huizen. Zie bijvoorbeeld deze open suggesties:

22. *“Zonnepanelen op de platte daken (met subsidie), niet alleen voor eigen gebruik maar ook voor de woningen in de omgeving”*

23. *“Park Haagseweg ligt naast het datacentrum Global Switch. Ik zou het niet meer dan logisch vinden als er ook een warmtenet komt in Park Haagseweg”*

24. *“Bodem warmtepompen maar dan gezamenlijk als buurt of staat. Dat zou dan ook gezamenlijk via een derde instantie (niet de overheid) beheerd en aangelegd moeten worden. Met subsidie- en terugverdien-mogelijkheid want individueel is dat niet te betalen”*

25. *“Voornaamste is dat er niet alleen naar bewoners geluisterd wordt, maar dat ook daadwerkelijk meegenomen wordt in de besluitvorming. Te vaak lijkt dit enkel voor de vorm en wordt een van tevoren besloten scenario ten uitvoer gebracht, ondanks verzet vanuit de bewoners”*

Er zijn ook een aantal motivaties die de situatie persoonlijk bekijken, vanuit de eigen situatie van de deelnemer (11 keer benoemd). Sommige voelen zich wat opgedrongen om keuzes te maken, terwijl ze liever willen wachten en hun huis met aardgas blijven verwarmen tot er (duidelijkere) duurzame alternatieven zijn. Ook de situatie rondom de corona pandemie komt naar voren, waardoor bewoners het financieel minder breed hebben en niet meteen staan te springen om geld te besteden aan de energietransitie. Ze vinden ook dat huishoudens die al stappen hebben gemaakt, bijvoorbeeld zonnepanelen installeren, minder hoeven mee te betalen in de totale kosten. Ten slotte zijn er bewoners die aan hun kennis en kunde twijfelen, ze willen graag zo min mogelijk zelf doen en goede voorlichting krijgen. Enkele motivaties:

26. *“Een scenario waarbij overige investeringen die al gedaan zijn door de bewoners zelf (zoals in ons geval zonnepanelen) leidt tot reductie in het investeringsbedrag”*

27. *“Nee, maar als eigenaar wil ik zo min mogelijk zelf moeten doen, ik ben niet technisch”*

Ten slotte gaat de meerderheid van de deelnemers in op hun keuzes en motivaties over de scenario verdeling. Velen borduren hierop voort en geven extra opmerkingen over hun standpunten, ideeën en toekomstbeelden. De alternatieve opties, autonomie, haalbaarheid van de scenario's en kosten komen weer terug (81 keer genoemd). Ook hier gaan veel deelnemers in op het feit dat ze aardgas graag willen behouden in plaats van overstappen, ze beredeneren dat het (samen met isoleren) nog steeds een groen alternatief is voor kolen en olie. Het argument dat onze buurlanden juist overstappen op aardgas en dat er genoeg gas beschikbaar is om te importeren, komt vaak naar voren. Anderen zeggen juist dat ze meer toekomst zien in waterstof en kernenergie, omdat all-electric apparaten indirect nog steeds gebruik maken van gas en het bestaande gasnetwerk kan worden hergebruikt. Ook wordt de optie

gegeven om installaties te huren in plaats van kopen, met oog op de kosten en ontwikkelingen op termijn. Weer een andere bewoner maakt zich minder zorgen over de kosten omdat je daarvoor kunt sparen, de werkzaamheden en het tijdspad zijn de onduidelijkheid.

28. *“Even geduld hebben. Waterstof is de toekomst. De ontwikkeling laat alleen nog een paar jaar op zich wachten”*

29. *“Begin niet zonder goed plan, aardgas is nu nog een goede warmtebron, zie andere landen, meer insteek op isolatie”*

30. *“Goede voorlichting over de aard en omvang van de werkzaamheden in de huizen. Is het in een ochtendje gepiept of moeten bewoners een jaar in een wisselwoning? Ik maak mij daar veel meer zorgen over dan de kosten, daar kun je voor sparen”*

Helemaal aan het einde van de PWE kregen de deelnemers nogmaals de mogelijkheid om overige opmerkingen te maken, dit deden 85 respondenten. Deelnemers die ingaan op de energietransitie twijfelen vooral aan de financiële gevolgen van het verduurzamen, de vraag of Amsterdam (en met name Nieuw Sloten) voorop moet lopen in het proces van verduurzaming, de inspraak over aardgas of aardgasvrij en de rol van de gemeente. Ze vinden dat de gemeente de verantwoordelijkheid moet nemen om duidelijkheid te creëren voor bewoners wat betreft de financiële gevolgen, zodat wijken aardgasvrij maken zonder (geld) stress kan gebeuren. Ten slotte vindt een aantal bewoners woningen aardgasvrij maken in het algemeen geen goed idee en twijfelen aan de timing. Te zien in de volgende opmerkingen:

31. *“Ben van mening dat aardgasvrij maken een illusie is, die goede oplossingen om energie te besparen in de weg staan”*

32. *“Er zijn nog dagelijks nieuwe ontwikkelingen op het gebied van energie, uitstoot, opslag etc. Als eigenaar/bewoner vind ik het lastig om de juiste afweging te maken of ik nu al actie moet ondernemen of dat het goed is om nog even te wachten voor een beter en goedkoper alternatief”*

33. *“De doelstelling moet niet zijn om woningen aardgasvrij te maken. Het doel moet zijn om als planeet een energietransitie door te maken. Misschien blijkt over vijf jaar wel (acht ik waarschijnlijk) dat een mix van groene waterstof en groene elektriciteit ideaal is. En dan hebben wij net ons gasnetwerk gesloopt. Bij mij in het blok hebben nog maar een paar burens zonnepanelen, terwijl de daken perfect op het zuiden liggen (bij mij liggen ze al zeven jaar en ik ben uit de kosten). De hybride warmtepomp komt dit najaar. Met het huidige beleid denk ik niet dat de gemeente mijn burens mee gaat krijgen”*

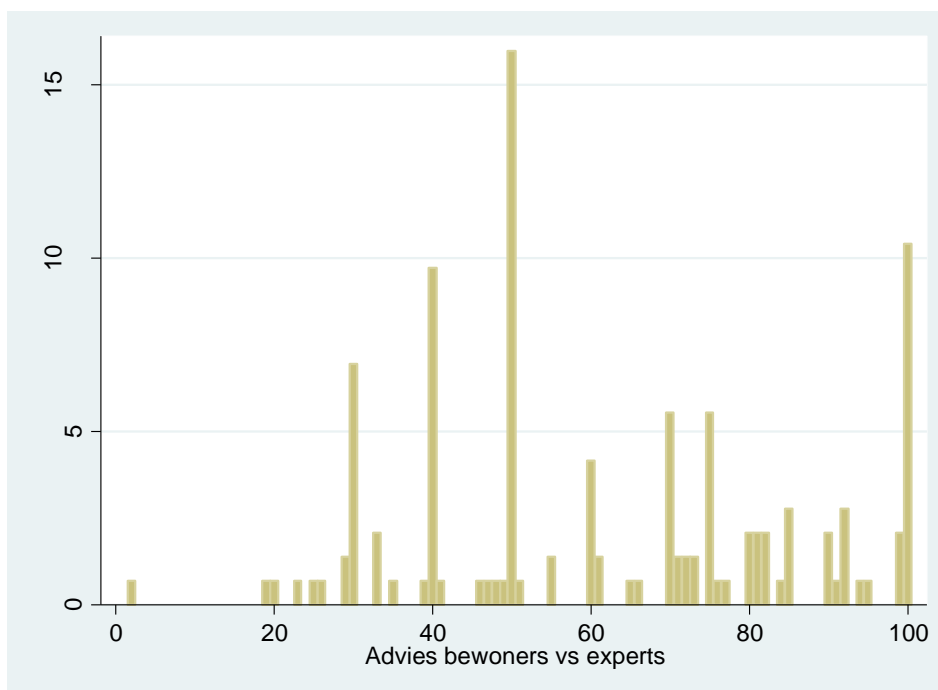
5. WAARDERING VAN HET EXPERIMENT DOOR DEELNEMERS

5.1 Hoe zwaar moet de stem van de bewoners tellen?

Aan het einde van de raadpleging zijn deelnemers eveneens gevraagd hoe zwaar de stem van bewoners zou moeten tellen voor de gemeente in vergelijking tot de stem van experts op het gebied van energie. De bewoners konden een score van 0 (volledig luisteren naar experts) tot 100 (volledig luisteren naar bewoners) invullen. Figuur 5 laat zien hoe deze scores verdeeld waren en Tabel 8 relateert deze scores aan het geslacht en het opleidingsniveau van de deelnemers. Uiteraard kregen de deelnemers ook de kans om daarna deze score toe te lichten.

5.1.1 Score voor bewoners vs. experts

Een meerderheid van de deelnemers (55%) vindt dat de stem van bewoners zwaarder moet wegen dan die van experts. 10 procent vindt zelfs dat de gemeente alleen naar bewoners moet luisteren. Dit is opvallend hoger dan in andere PWE's rondom het klimaatvraagstuk. In andere PWE's over duurzaamheid op gemeentelijk niveau (in Utrecht en Súdwest-Fryslân) vonden slechts 15 tot 20 procent van de deelnemers dat de stem van bewoners zwaarder moest tellen dan die van experts. Dit uitzonderlijke resultaat voor Nieuw Sloten heeft mogelijk te maken met het feit dat deze PWE over de buurt gaat en dus heel 'dichtbij' komt voor de deelnemers. Mannen en vrouwen verschillen niet sterk in hun scores, maar hoger opgeleiden kennen een minder zwaar gewicht aan de bewoners en een zwaarder gewicht aan experts toe dan anderen. De ervaring leert dat dit vaker voorkomt in PWE's.

Figuur 5 Verdeling van het gewicht van bewoners t.o.v. experts

Rol bewoners en experts	Man	Vrouw	Niet hoog-opgeleid	Hoog-opgeleid	Totaal
De gemeente moet meer waarde toekennen aan het advies van bewoners dan aan het advies van experts (score >50)	53 55%	23 52%	25 69%	50 48%	79 55%
De gemeente moet evenveel waarde toekennen aan het advies van bewoners en het advies van experts (score 50)	15 15%	8 18%	4 11%	19 18%	23 16%
De gemeente moet meer waarde toekennen aan het advies van experts dan aan het advies van bewoners (score <50)	29 30%	13 30%	7 19%	35 34%	42 29%

Tabel 8 Gewicht bewoners vs. experts per geslacht en opleidingsniveau

5.1.2 Redenen voor de score

In totaal zijn er 116 bewoners die argumenten gaven over meer luisteren naar hen, 53 bewoners die motiveerden om naar experts te luisteren en 41 deelnemers die beide meningen even belangrijk vonden. Hun argumenten zijn ingedeeld in drie categorieën: inhoudelijke, instrumentele en normatieve argumenten.

Inhoudelijke argumenten

Een inhoudelijk argument gaat over de kennis en expertise waarover bewoners vs. experts beschikken. Een deel van de deelnemers zegt dat bewoners problemen, argumenten, (voor-)waarden en/of oplossingen zien die experts wellicht over het hoofd zien of niet hadden kunnen weten. De bewoners wonen in de wijk zelf en hebben hierdoor een andere kijk op het onderwerp dan de experts. Volgens hen denken de experts soms meer aan de klimaatdoelen die behaald moeten worden, terwijl bewoners zich focussen op de kosten en de praktische haalbaarheid van de ideeën. Enkele motivaties:

34. *“Luister naar de mensen die hier wonen, die hebben hier een heldere kijk op”*

35. *“Experts hebben meestal geen oog voor de menselijke factor”*

36. *“Plannen bedacht op de rekestafel hoeven niet per se de praktische waarheid te zijn. Ze zijn zeker niet 100% realistisch en zeker niet altijd 100% toepasbaar in de echte wereld”*

Andersom kan een inhoudelijk argument ook vertellen dat experts kennis en ervaring hebben die bewoners missen. Volgens sommige deelnemers zijn bewoners niet deskundig genoeg op het gebied van duurzaamheid en overzien daardoor mogelijk niet alle gevolgen of kunnen de haalbaarheid niet goed inschatten. Experts hebben dit vaker gedaan en hebben toegang tot de juiste informatie. Maar voordat deelnemers hun vertrouwen in experts geven, willen zij wel dat deze experts onafhankelijk en

eerlijk te werk gaan. Ook geeft een aantal deelnemers aan dat zij graag geïnformeerd willen worden over de scenario's. Te zien in deze argumenten:

37. *“Ik betwijfel of bewoners alle gevolgen overzien”*

38. *“Uiteindelijk heb je er als bewoner toch niet voldoende verstand van of moet je je volledig inlezen in het onderwerp”*

39. *“Onder voorwaarde dat ‘experts’ onafhankelijk zijn”*

Weer andere deelnemers zien inhoudelijke redenen om de stem van bewoners en experts ongeveer evenveel te laten meetellen:

40. *“Beiden zijn belangrijk. Experts weten meer over de technieken, kosten en gevolgen en overzicht, maar bewoners zijn meestal ook prima in staat om mee te denken en die geven juist andere, extra (praktische) perspectieven, waar experts soms niet zo gauw meer aan denken. Samen de ideale combinatie”*

Instrumentele argumenten

Het instrumentele argument zegt dat het goed is om bewoners te betrekken bij beslissingen over de warmtetransitie om acceptatie en bewustzijn (draagvlak) te creëren. Om zo doelen en resultaten sneller, effectiever en met grotere tevredenheid onder de bewoners te behalen. Deelnemers zijn van mening dat bewoners betrokken willen worden en een belangrijke stem willen hebben. Zo zullen zij eerder bereid zijn om mee te werken aan de plannen en investeringen, zodat de energietransitie zo soepel mogelijk kan verlopen. Bijvoorbeeld:

41. *“Energietransitie moeten we samen doen! Draagvlak van de Amsterdammers is essentieel”*

42. *“Als er niet naar de bewoners geluisterd wordt, zul je sneller echt voor- en tegenstanders krijgen in plaats van een constructieve discussie. Daarnaast gaan experts niet over de portemonnee van de bewoners. Bovendien zal een plan met draagvlak tot een grotere kans op succes leiden”*

Normatieve argumenten

Ten slotte gaat een normatief argument over wat het juiste is om te doen, vanuit principe, ongeacht de gevolgen. Een deel van de deelnemers vindt dat het de juiste beslissing is om bewoners te betrekken bij dit proces in een democratie, omdat de gevolgen van deze beslissingen de maatschappij en hun leven beïnvloeden. Er zijn veel deelnemers die pleiten voor autonomie, zij willen niet gedwongen worden tot een bepaalde keuze door de overheid of financiële verplichtingen worden opgelegd die zij niet willen of kunnen nakomen. De experts en gemeente moeten eerlijk handelen, een raadpleging als deze moet niet de illusie maar de zekerheid geven dat er naar bewoners wordt geluisterd. De kosten van de aanpassingen in huis of het aansluiten op een warmtenet is iets wat bewoners vaak

benoemen. De scenario's moeten haalbaar zijn voor elk inkomen, huis, gezin of leeftijd. Dit blijkt uit de volgende argumenten:

43. *“Mag toch hopen dat de huizenbezitters zelf mogen en kunnen kiezen?”*

44. *“Als er een raadpleging is, dan lijkt het logisch dat het overgrote deel van de bewoners mee beslissen. De vraag alleen is of dit ook gebeurt, want de ervaring leert dat de gemeente Amsterdam toch doet wat zij wil ondanks de raadpleging van bewoners”*

45. *“Hoewel de overheid vaak anders denkt, is de overheid er voor de burger en niet omgekeerd”*

46. *“Als eigenaar moet ik zelf betalen, dan vind ik ook dat ik zoveel mogelijk zelf moet bepalen. De overheid is te veel op de verkeerde plekken aanwezig”*

47. *“Meest democratische bepaling”*

Een normatief argument kan ook in de tegengestelde richting werken, zoals sommige bewoners benadrukken. Zij zijn blij met de toevoeging van expertadvies, juist omdat deze beslissingen grote gevolgen hebben die bewoners mogelijk onvoldoende mee laten wegen. Zoals:

48. *“Inspraak is belangrijk, maar experts moeten de doorslag geven”*

49. *“Experts zijn er niet voor niets”*

50. *“Veel mensen zijn ouderwets/bang en willen niet mee in de transitie, maar tegelijkertijd moeten experts wel goed kijken wat haalbaar/redelijk is”*

Weer andere deelnemers zijn van mening dat het juist is om de stem van zowel bewoners als experts te laten tellen:

51. *“De gemeente moet de mening van experts en bewoners in samenhang beoordelen”*

52. *“Kom er samen uit en laat individuele bewoners goed informeren. Een representatieve burgerraad zou niet gek zijn, experts zijn er dan om advies te geven”*

5.2 Hoe hebben deelnemers de PWE ervaren?

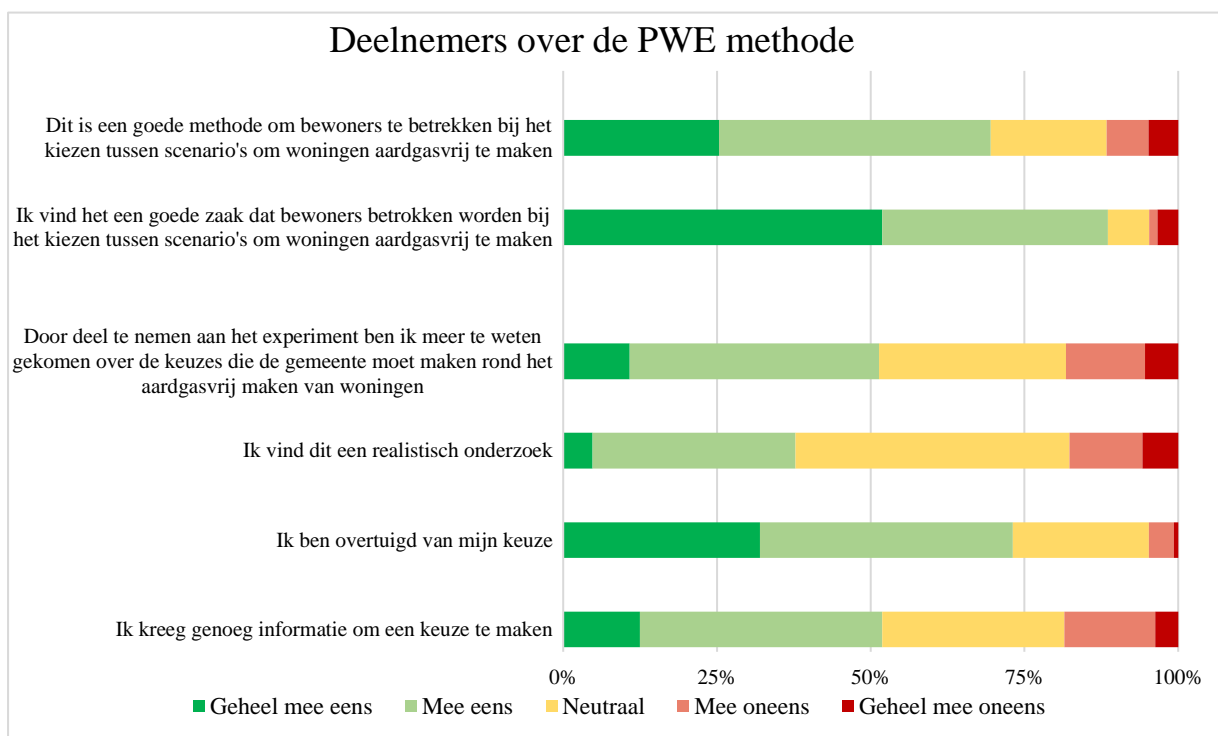
Aan het einde van de raadpleging zijn respondenten gevraagd om zes stellingen over de raadpleging in te vullen en ze kregen de kans om opmerkingen te maken over hun ervaringen als deelnemer.

Stellingen over de raadpleging

De antwoorden op de stellingen zijn samengevat in Figuur 6. Over het algemeen zijn de deelnemers positief over het experiment en de PWE-methode. 85% vindt het een goede zaak dat de bewoners worden betrokken bij de scenario keuze en bijna 70% vindt PWE een goede methode hiervoor. Deze laatste score is hoger dan in de PWE rondom de warmtetransitie voor de gemeente Utrecht (55%) en iets lager dan in PWE's die gaan over vraagstukken op nationaal niveau (de

implementatie van het Klimaatakkoord en de coronamaatregelen). Bijna 70% was (geheel) overtuigd van zijn of haar keuze. Over de informatie die ze kregen zijn deelnemers iets minder positief. De helft vond dat ze genoeg informatie hadden om een keuze te maken, bijna de helft vindt dat ze meer te weten zijn gekomen over keuzes die de gemeente moet maken en 36 procent vond het een realistisch onderzoek. Deze relatieve ontevredenheid met de informatie heeft mogelijk te maken met het feit dat de PWE bewust algemene, en geen gepersonaliseerde, informatie aan de deelnemers voorlegde, om hen in het perspectief van de bestuurder te plaatsen, terwijl de gevolgen van hun keuze heel direct aan hun eigen buurt en hun eigen huis raken.

Figuur 6 Waardering van de PWE door deelnemers

Reacties en suggesties over de methode

In de reacties werden zowel positieve punten als ook verbeterpunten benoemd. Velen zijn enthousiast over PWE en de toepassing van de methode. Ze zijn positief over het betrekken van burgers, stimuleren van participatie en een bijdrage kunnen leveren aan het onderwerp verduurzamen. Ze bedanken de stuurgroep voor het opzetten van dit alternatief en zijn benieuwd naar de uitkomsten. Zoals in de volgende opmerkingen:

53. *“Fijn dat deze werkgroep er is, hartelijk dank voor de moeite! En veel succes verder”*

54. *“Deze raadpleging is een eerste poging om een beeld te krijgen van hoe bewoners denken over de energietransitie. Daar de wijk tot 2040 de tijd krijgt om van het gas af te gaan, is het verstandig met de*

kennis van deze raadpleging de komende jaren een aantal keren terug te komen met deze of een aangepaste raadpleging in verband met voortschrijdend inzicht!”

Er zijn ook deelnemers die suggesties geven voor verbeteringen, adviezen en tips over dingen die ze misten in de PWE. Het merendeel van deze groep vindt de informatie en keuzemogelijkheden in het onderzoek te beperkt en mist opties zoals waterstof, kernenergie of op aardgas blijven. Anderzijds gaven sommigen aan dat ze de raadpleging al lang genoeg vonden. Ook geven bewoners aan dat zij het taalgebruik en de begrippen over duurzaamheid soms best lastig vinden, zeker voor deelnemers die de Nederlandse taal niet goed (genoeg) beheersen. Ten slotte twijfelen sommigen over de manier waarop hun mening en antwoorden worden meegenomen in de besluitvorming. Zoals in:

55. “De info is goed opgezet, maar het is dus onduidelijk hoeveel rekening met de wensen en eisen van de bewoners wordt gehouden”

56. “Ik mis de vraag of je überhaupt wilt overstappen, dus de enquête is niet compleet”

57. “Meer en ook informatie geven over waterstof als alternatief. Daar is beslist onderzoek naar gedaan”

58. “Goed dat jullie dit onderzoek doen en ook op deze manier mensen informeren. Ik vraag mij wel af of dit voor lager opgeleiden te volgen is. Ik vind het, als hoger opgeleide al ingewikkeld. Dat komt ook nog omdat ik er nog niet eerder concreet over na had gedacht hoe we van het gas afgaan”

59. “Enquête is veel te lang, 20 à 30 minuten vragen is belachelijk. Zo haal je waarschijnlijk vooral absolute voor- of tegenstanders in de inspraak”

6. CONCLUSIES

Voorkeuren van deelnemers

Uit de PWE komt naar voren dat de deelnemers niet volledig overtuigd zijn van de aardgas alternatieven die op dit moment door experts als het meest voor de hand liggend worden gezien en in de TVW van de gemeente staan, namelijk een All Electric oplossing en/of een warmtenet. ‘Hopen op alternatief gas’ is het meest populaire scenario, daaraan hebben meeste deelnemers veruit de hoogste punten toegekend. Deze voorkeur is echter niet absoluut, de overgrote meerderheid van de deelnemers verdeelt wel degelijk 100 punten over meer dan alleen dit scenario. Ook lijkt de voorkeur voor de meesten niet gemotiveerd door ontkenning van de noodzaak van de energie- en warmtetransitie. In de toelichting op hun keuzes geven bewoners veel meer aan niet overtuigd te zijn van de merites van de twee opties die nu voorliggen. Ze zien te veel nadelen van deze opties, of juist meer in andere alternatieven die niet in de raadpleging zijn voorgelegd.

Het scenario ‘hopen op alternatief gas’ is in dit onderzoek opgenomen om de mogelijkheid te geven aan de deelnemers om tegen de bestaande alternatieven te kiezen. Zonder de mogelijkheid om helemaal niet om van het aardgas af te stappen, een keuze die namelijk niet op buurniveau ligt maar op nationaal niveau. Het lijkt erop dat het opnemen van de optie “hopen op alternatief gas” een mogelijkheid biedt aan mensen die ontevreden zijn met de opties die voorliggen om hun stem te laten horen binnen de raadpleging. In eerdere PWE’s rondom de warmtetransitie en energie is een dergelijke optie niet gegeven, waardoor er veel meer radicale proteststemmen voorkwamen dan tijdens deze raadpleging.

Een beperking van dit onderzoek is dat de groep die hieraan heeft deelgenomen niet representatief is voor de bevolking van Nieuw Sloten als geheel. Vrouwen, jongeren, niet-hoog opgeleiden en vooral huurders zijn duidelijk ondervertegenwoordigd. Gebaseerd op de voorkeuren van degenen uit deze groepen die wél hebben meegedaan, kunnen we stellen dat het gemiddelde aantal toegekende punten aan de overall favoriet van alternatief gas waarschijnlijk afgenomen was als deze groepen beter vertegenwoordigd waren geweest. Logischerwijs zal het gemiddelde aantal punten voor de andere scenario’s dan toenemen. Het is van groot belang om verder te onderzoeken welke manieren van benadering het beste bij deze groepen past en deze in een eventueel vervolgonderzoek toepassen, zodat de representativiteit van de steekproef verbeterd en deze groepen hopelijk in de toekomst vaker zullen meedoen aan buurtonderzoeken zoals PWE.

Waardering van de PWE

De deelnemers van de raadpleging vinden dat de stem van bewoners zwaar moet tellen in de keuze voor een alternatief voor aardgas, zelfs zwaarder dan die van experts op het gebied van klimaat en energie. Het gewicht dat in deze PWE toegekend wordt aan de stem van bewoners is opvallend hoog, mogelijk omdat deze PWE de eerste is die gaat over een dergelijke keuze op buurniveau. Mogelijk beseffen de deelnemers dat de gevolgen van deze keuze dichterbij hun persoonlijke leefomgeving liggen en willen ze daarom een grote invloed kunnen uitoefenen.

Over het algemeen zijn de deelnemers ook positief over PWE als methode, ze vinden het een goede zaak dat bewoners worden betrokken en vinden PWE een passende manier. Ze zijn minder positief over de informatie die ze in het onderzoek kregen. Dit komt wellicht doordat de PWE bewust algemene, en geen gepersonaliseerde informatie aan de deelnemers voorlegde, om hen in het perspectief van de bestuurder te plaatsen, terwijl de gevolgen van hun keuze heel direct aan hun eigen buurt en hun eigen huis raken.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In toekomstige raadplegingen (in deze buurt) is het belangrijk om te zorgen dat een representatievere steekproef meedoet, in het bijzonder omdat de voorkeuren van groepen die nu ondervertegenwoordigd waren anders bleken dan het gemiddelde in de steekproef. Een ander belangrijk punt is om de voorgelegde scenario's en bijbehorende informatie verder te verbeteren, mogelijk in samenwerking met de bewoners op een zo vroeg mogelijk moment in het ontwerpproces. Het bleek dat respondenten voor een dergelijke enquête op buurtniveau toch meer behoefte hadden aan realisme dan het onderzoek nu kon bieden. Idealiter zouden er buurtplannen moeten worden voorgelegd aan de deelnemers aan een toekomstige enquête. Duidelijkere informatie over de financiering van de warmtetransitie (hoeveel komt voor de rekening van de huiseigenaar en hoeveel wordt door de overheid bekostigd?) zou ook van belang zijn.

Beleidsadvies

De deelnemers aan de PWE waren niet zomaar overtuigd van de opties die door de gemeente en door experts als nu het meest voor de hand liggend worden gezien. Er moet dus meer gebeuren om draagvlak voor de warmtetransitie te creëren. Het betrekken van bewoners is heel belangrijk, gezien het gewicht dat deelnemers toekennen aan de stem van bewoners vergeleken met die van experts. Expertise volstaat niet om de beslissingen van de gemeente te legitimeren. Tegelijk is de “stem van de bewoner” niet eenduidig, de meningen zijn tamelijk verdeeld onder de deelnemers. Door meer participatie kunnen meningen misschien meer naar elkaar toe groeien en kan er een consensus ontstaan. Misschien kan de gemeente ondersteuning bieden voor het ontwikkelen van buurtplannen, die via een nieuwe PWE kunnen worden voorgelegd aan de wijk.

7. BIJLAGEN

<u>Kenmerken</u>	All-electric	Warmtenet op 70 graden	Hybride warmtepomp (stroom + gas)	Hopen op alternatief gas
Toelichting	Elektrische warmtepomp	Maakt gebruik van warmte uit de Nieuwe Meer of van Global Switch datacenter. De temperatuur wordt tot 70 graden opgevaardeerd d.m.v. een collectieve warmtepomp.	Hybride warmtepomp, die op gas kan functioneren als het buiten echt koud is.	HR-ketel op aardgas, later op alternatief gas. In feite: nu nog niets doen, afwachten.
Geleverde temperatuur en vereiste isolatie	40 graden, isoleren tot label A	70 graden, beperkte extra isolatie nodig	Kan tot 90 graden, beperkte extra isolatie nodig	90 graden, geen extra isolatie nodig
Je bent voor je warmte afhankelijk van	Stroom	De lokale bron en het lokale warmtenet, stroom	Stroom, beschikbaarheid van gas, en later van alternatief gas	Beschikbaarheid van gas, en later van alternatief gas
Extra ruimtegebruik en geluid	Door elektrische warmtepomp	Door collectieve warmtepomp	Door hybride warmtepomp	Geen
Investing in eigen huis	16000 – 20 000 voor appartementen 18 000 – 22 000 voor huizen	10 000 – 12 000 voor appartementen 16 000 – 20 000 voor huizen	9 000 – 11 000 voor appartementen 10 000 – 12 000 voor huizen	-
Verandering huiswaarde	+2 à 5 %	+0 à 2,5 %	+0 à 2,5%	-1 à 4%
Energiebesparing	-70 à 80%	-40 à 50 %	-40 à 45%	0%
Verandering CO2-uitstoot op korte termijn	-35% à 40%	-22 à 28%	+0 à 10%	0%
Verandering in energierekening + onderhoud (in euro's per jaar)	-200 à 300 voor appartementen -250 à 400 voor huizen	+100 à 300 voor appartementen +150 à 400 voor huizen	+175 à 250 voor appartementen +250 à 350 voor huizen	Onbekend

Door de overheid te betalen per huishouden om toename in woonlasten te compenseren	15 000 à 25 000 voor appartementen 12 000 à 25 000 voor huizen	10 000 à 17 000 voor appartementen 17 000 à 27 000 voor huizen	15 000 à 18 000 voor appartementen 16 000 à 20 000 voor huizen	-
---	---	---	---	---

Tabel 9 Overzicht van de alternatieven en hun kenmerken

Aantal gekozen scenario's	combinatie scenario's	N	%	Totaal N per aantal gekozen scenario's
4	AE Warmte Altgas Mix	70	20.9	20.9
3	AE Warmte Mix	42	12.54	
3	AE Altgas Mix	16	4.78	
3	Warmte Altgas Mix	15	4.48	
3	AE Warmte Altgas	3	0.9	22.7
2	AE Altgas	25	7.46	
2	Warmte Altgas	24	7.16	
2	Altgas Mix	18	5.37	
2	AE Mix	16	4.78	
2	Warmte Mix	8	2.39	
2	AE Warmte	5	1.49	28.65
1	Altgas	70	20.9	
1	AE	16	4.78	
1	Mix	5	1.49	
1	Warmte	2	0.6	27.77
		<u>335</u>		

Tabel 10 Combinaties van gekozen scenario's